

Sygn. akt I A Ca 701/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 20 października 2016 r.

Sąd Apelacyjny w Białymstoku I Wydział Cywilny

w składzie:

Przewodniczący	:	SSA Bogusław Suter
Sędziowie	:	SA Jadwiga Chojnowska (spr.) SA Krzysztof Chojnowski
Protokolant	:	Iwona Zakrzewska

po rozpoznaniu w dniu 6 października 2016 r. w Białymstoku

na rozprawie

sprawy z powództwa (...)w B.

przeciwko A. P.

z udziałem kuratora spadku po zmarłej A. S. (1) – *adwokata B. I.*

o ustalenie

na skutek apelacji **pozwanych**

od wyroku Sądu Okręgowego w Białymstoku

z dnia 28 kwietnia 2011 r. sygn. akt I C 867/10

zmienia zaskarżony wyrok i oddala powództwo oraz zasądza do powoda na rzecz pozwanej A. P. kwotę 12.634 (dwanaście tysięcy sześćset trzydzieści cztery) złotych tytułem zwrotu kosztów procesu.

(...)

UZASADNIENIE

Powód, (...) w B., wniósł o ustalenie nieistnienia umów: pożyczki 200.000 zł z 25 maja 2001 r. i darowizny 500.000 zł z 12 marca 2003 r., w których odpowiednio pożyczkobiorcą oraz obdarowaną była pozwana, A. P., a pożyczkodawcą i darczyńcą A. S. (1). Uzasadniał, że A. P. wraz z mężem poniosła w 2004 r. wydatki, które nie znalazły pokrycia w ujawnionych źródłach przychodów, a wskazane wyżej oświadczenia woli miały charakter pozorny, bowiem A. S. (1) obciążyła własny majątek kwotą wielokrotnie przekraczającą jego wartość. Powód wskazał, że wyrok w niniejszej sprawie jest mu niezbędny do oceny, czy wobec A. P. powstało zobowiązanie podatkowe w zryczałtowanym podatku

dochodowym od osób fizycznych z tytułu osiągnięcia dochodów niezajdujących pokrycia w ujawnionych źródłach przychodów za 2004 r.

W toku postępowania Sąd wezwał A. S. (1) do udziału w sprawie.

Pozwane wniosły o oddalenie powództwa.

Wyrokiem z 24 marca 2009 r. Sąd Okręgowy oddalił powództwo oraz zasądził od powoda na rzecz A. P. 7.217 zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego.

Uznał, że w toku kontroli skarbowej powód poczynił ustalenia, zgodnie z którymi A. S. (1), w chwili zawarcia umów objętych powództwem, nie mogła dysponować majątkiem w zadeklarowanej przez siebie wysokości (na 31 grudnia 2003 r.: 61.000 zł, 51.000 USD, 475 sztuk złotych monet, a na 31 grudnia 2004 r.: 497.000 zł, 50.000 USD i 25 złotych monet), a tym samym nie była w stanie zrealizować spornych zobowiązań. Sąd ocenił, że organ administracyjny nie wydał w stosunku do powyższej pozwanej decyzji w przedmiocie ustalenia należności z tytułu nieujawnionych dochodów, czyniąc to jedynie w odniesieniu do A. P. (decyzja z 21 września 2007 r.), przy czym rozstrzygnięcie to zostało następnie uchylone (decyzja (...) w B. z dnia 18 grudnia 2007 r.). Opierając się na powyższych ustaleniach Sąd uznał, że strona nie dysponowała interesem prawnym w wytoczeniu powództwa.

Na skutek apelacji powoda powyższy wyrok został uchylony, a sprawę przekazano do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu, pozostawiając mu rozstrzygnięcie o kosztach postępowania odwoławczego (wyrok Sądu Apelacyjnego z 19 maja 2010 r. I ACa 253/09).

Sąd Apelacyjny zważył, że art. 189¹ k.p.c. ma zastosowanie nie tylko w sytuacji, gdy sporny stosunek prawny był bezpośrednio powiązany z przedmiotem postępowania podatkowego, lecz także, gdy ustalenie istnienia bądź nieistnienia było niezbędne do oceny skutków sprawy prowadzonej przez organ kontroli skarbowej. Uznał nadto, że powód miał legitymację procesową oraz zdolność sądową. Dodał, że art. 189¹ k.p.c. nie wymaga dysponowania interesem prawnym przez inicjatora postępowania. Wskazał, że Sąd nie ocenił wszystkich dowodów złożonych przez pozwanych oraz powoda. Mając powyższe na uwadze zważył, że nie doszło do rozpoznania istoty sprawy.

W wyroku z 28 kwietnia 2011 r. Sąd Okręgowy ustalił, że nie istniały umowy pożyczki oraz darowizny, zawarte przez pozwane odpowiednio 25 maja 2001 r. oraz 12 marca 2003 r., zasądził solidarnie od pozwanych na rzecz powoda 12.600 zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego oraz nakazał pobrać solidarnie od pozwanych na rzecz Skarbu Państwa – Sądu Okręgowego w Białymstoku 35.000 zł tytułem nieuiszczonej opłaty sądowej.

Sąd uznał, że w postępowaniu obowiązywały reguły dowodowe unormowane w k.p.c., zgodnie z którymi to pozwana A. P. powinna wykazać, że oznaczone w dokumencie urzędowym (protokole kontroli) okoliczności były niezgodne z prawdą (art. 252 k.p.c.). Oceniał, że pozwana nie podołała temu obowiązkowi, bowiem choć szereg świadków zeznało, że mąż A. S. (1) handlował, w latach osiemdziesiątych oraz dziewięćdziesiątych, złotym złomem i monetami a także dolarami oraz zegarkami, to jednak żaden z nich nie wskazał konkretnej wartości jego mienia. Sąd uznał, że zeznania te nie dowiodły, aby A. S. (1) dysponowała środkami, które pozwoliłyby jej na przekazanie wnuczce w 2003 r. kwoty 200.000 zł, a następnie 500.000 zł. Dodał, opierając się na ustaleniach poczynionych w toku kontroli skarbowej, że przyjmując korzystniejszą dla A. S. (1) czarnorynkową cenę dolara, mogła ona zgromadzić w okresie od 1971 r. do 1989 r. co najwyżej 9.000 USD, tymczasem do pokrycia wartości zadeklarowanego przez nią majątku konieczne byłoby 190.000 USD. Wskazał też, w oparciu o zeznania pracowników kontroli skarbowej, że A. S. (1) tłumaczyła pochodzenie swego majątku powołując się na przejęcie oszczędności męża, pochodzących z jego działalności rzemieślniczej i prowadzenia gospodarstwa rolnego. To ostatnie jednak, w ocenie Sądu, nie mogło generować znacznych dochodów, bowiem miało ono powierzchnię ok. 14 ha, a w jego skład wchodziły stare budynki i maszyny oraz niewielka ilość zwierząt. A. S. (2) nie należał nadto do żadnego cechu. Sąd miał też na uwadze, że A. S. (1) nie była w stanie okazać, w toku postępowania administracyjnego, złotych monet, które według jej twierdzeń pozostały jej z majątku męża.

Z uwagi na powyższe Sąd zważył, że sporne umowy nie istniały.

O kosztach procesu, w tym co do postępowania odwoławczego, orzekł w oparciu o art. 98 § 1 i 3 k.p.c. w zw. z art. 99 k.p.c. i art. 113 ust. 1 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych. Wysokość kosztów zastępstwa procesowego ustalił na podstawie § 6 pkt 6 w zw. z § 12 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu.

Apelacje od powyższego wyroku złożyły obie pozwane.

A. S. (1) zarzuciła:

1. błąd w ustaleniach faktycznych polegający na przyjęciu, że żądanie powoda było zasadne, podczas gdy pozwane zawarły umowę w formie aktu notarialnego, której nieistnienia nie wykazano;
2. błędne ustalenie co do jej możliwości faktycznych w zakresie wykonania umowy pożyczki oraz pominięcie dowodu z przesłuchania jej oraz notariusza na okoliczność zawarcia umowy;
3. naruszenie przepisów procesowych poprzez uniemożliwienie jej zajęcia stanowiska co do okoliczności zmiennego roszczenia, o czym nie została powiadomiona i co uniemożliwiło jej ustosunkowanie się do pozwu.

Skarżąca wniosła o zmianę wyroku i oddalenie powództwa, ewentualnie o jego uchylenie i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

Z kolei A. P. zarzuciła:

1. błąd w ustaleniach faktycznych polegający na przyjęciu, że żądanie powoda jest zasadne, podczas gdy pozwane zawarły umowę, której nieistnienia nie wykazano; pominięto dowody z dokumentów w postaci umowy pożyczki i umowy darowizny, co skutkowało bezzasadnym przyjęciem, że umowy nie zostały zawarte, chociaż strony tych czynności prawnych ich nie kwestionowały (umowy zawarto w przepisanej prawem formie i zapłacono wszelkie wymagane należności podatkowe z tego tytułu);
2. błędne ustalenia co do możliwości faktycznych pozwanej do wykonania, zawartej w formie aktu notarialnego, umowy pożyczki, pominięcie dowodu z przesłuchania pozwanej i notariusza na okoliczność zawarcia umowy;
3. naruszenie przepisów o postępowaniu dowodowym przez bezzasadne przyjęcie, że protokół kontroli podatkowej prowadzonej wobec A. S. (1), jako dokument urzędowy, dowodził, że nie miała ona możliwości zgromadzenia majątku w rozmiarze wykazywanym w oświadczeniu majątkowym i w konsekwencji bezzasadne obciążenie jej ciężarem udowodnienia, że A. S. (1) mogła rozporządzać kwotami objętymi niniejszym postępowaniem, co stanowiło też naruszenie przepisów ordynacji podatkowej i dotyczących kontroli skarbowej poprzez ich niezastosowanie;
4. naruszenie przepisów postępowania cywilnego poprzez uniemożliwienie zajęcia stanowiska co do przekształcenia przez powoda roszczenia, o czym strona dowiedziała się na rozprawie, tuż przed wydaniem wyroku, co uniemożliwiło jej ustosunkowanie się do żądania pozwu.

Wniosła o zmianę wyroku poprzez oddalenie powództwa, ewentualnie o jego uchylenie i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

W odpowiedzi na apelacje powód wniósł o ich oddalenie oraz o zasądzenie od pozwanych kosztów postępowania za instancje odwoławczą według norm przepisanych.

Postanowieniem z 8 listopada 2012 r. Sąd Apelacyjny zawiesił postępowanie w sprawie z uwagi na śmierć strony - A. S. (1) (art. 174 § 1 pkt 1 k.p.c.). Następnie zwrócił się o ustanowienie kuratora spadku po zmarłej (postanowienie z 27

kwietnia 2016 r. I Ca 710/12), którym został adwokat B. I. (postanowienie Sądu Rejonowego z 21 czerwca 2016 r. II Ns 1839/16). Podjęcie postępowania w sprawie nastąpiło 28 lipca 2016 r.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje.

Apelacja A. P. oraz stanowisko procesowe kuratora spadku, popierającego apelację A. S. (1), zasługiwało na uwzględnienie, choć z innych przyczyn niż przez nich wskazane.

Rozpoznaniu w niniejszej sprawie podlegał wyłącznie środek zaskarżenia sporządzony przez A. P., bowiem druga ze współpозwanych utraciła zdolność sądową. Sąd poddał przy tym ocenie również te twierdzenia apelacji A. S. (1), które zostały podtrzymane przez kuratora w granicach jego legitymacji biernej, wyznaczanej przez czynności zarządu spadkiem.

Mając powyższe na uwadze Sąd rozpoznał zarzut dotyczący niepoinformowania strony o zmianie przedmiotowej powództwa. Okazał się on bezprzedmiotowy, bowiem pełnomocnik A. P. dowiedział się o powyższej okoliczności już w chwili ustnego zgłoszenia modyfikacji żądania przez powoda (potwierdzonego następnie w piśmie procesowym - k. 40), co miało miejsce na rozprawie toczącej się przed Sądem Okręgowym w dniu 20 czerwca 2008 r. (protokół rozprawy k. 32). Nie było tym samym podstaw do uznania, że skarżąca została pozbawiona możliwości obrony swoich praw (art. 379 pkt 5 k.p.c.).

Dokonując w następnej kolejności merytorycznej oceny skarżonego orzeczenia Sąd Apelacyjny kierował się istotnymi ustaleniami poczynionymi w Sądzie pierwszej instancji co do przebiegu postępowania podatkowego w odniesieniu do pozwanej A. P..

Sąd II instancji uwzględnił słuszne stanowisko judykatury, zgodnie z którym legitymację czynną do wytoczenia powództwa (jak niniejsze) ma m.in. podmiot będący organem kontroli podatkowej, którego żądanie, dotyczące ustalenia nieistnienia prawa, jest niezbędne do oceny skutków podatkowych (por. wyrok Sądu Najwyższego z 18 stycznia 2013 r. IV CSK 322/12). Nie ulegało wątpliwości, że ostatnia z wymienionych przesłanek zrealizowałaby się tylko wtedy, gdyby postępowanie podatkowe, którego wynik zależał od rozstrzygnięcia wydanego w trybie art. 189¹ k.p.c., pozostawało w toku na chwilę zamknięcia rozprawy w procesie cywilnym (por. powołany wyżej wyrok Sądu Najwyższego z 18 stycznia 2013 r.). Mając powyższe na uwadze Sąd Apelacyjny uznał, że choć wobec A. P. rzeczywiście toczyła się sprawa w przedmiocie jej zobowiązania podatkowego w zryczałtowanym podatku dochodowym od osób fizycznych z tytułu osiągnięcia dochodów nieznaających pokrycia w ujawnionych źródłach przychodu za 2004 r. w kwocie 218.114,20 zł (decyzja z 18 grudnia 2007 r. k. 229), to jednak zostało ono prawomocnie zakończone na skutek wydania decyzji administracyjnej z 10 marca 2014 r. o jego umorzeniu.

Sąd Apelacyjny zważył przy tym, że przytoczona okoliczność została wyraźnie przyznana przez powoda, zatem nie wymagała dowodu (art. 229 k.p.c.; nagranie rozprawy przed Sądem Apelacyjnym z 6 października 2016 r.: twierdzenie pozwanej 00:08:30 – 00:09:25; twierdzenie powoda 00:10:10 – 00:10:48; 00:11:20 – 00:11:38, 00:12:00 – 00:12:32, k. 657). To z kolei czyniło zbędnym otwieranie zamkniętej rozprawy na nowo jedynie w tym celu, aby dokonać oceny dokumentów złożonych na poparcie powyższego faktu (art. 316 § 2 k.p.c. a contrario; pismo procesowe pozwanej k. 658 – 660).

Uznać zatem należało, że na skutek zakończenia postępowania podatkowego, które strona uczyniła podstawą swego żądania (art. 199a § 3 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Ordynacja podatkowa w zw. z art. 189¹ k.p.c.), powód utracił jedną z obligatoryjnych podstaw swojej legitymacji czynnej formalnej, a w rezultacie został pozbawiony uprawnień do popierania powództwa w niniejszej sprawie. Okoliczności te dostatecznie uzasadniły oddalenie jego żądania, co z kolei czyniło zbędnym rozważanie zarzutów apelacji podważających materialnoprawną podstawę roszczenia strony.

Na skutek zmiany skarżonego wyroku w zakresie rozstrzygnięcia co do istoty sprawy zmianie podlegało również, zawarte w tym judykacie, postanowienie o kosztach procesu. Nie ulegało wątpliwości, że w ich skład nie powinno wchodzić wynagrodzenie, za czynności profesjonalnego pełnomocnika naliczone dwukrotnie za każde z postępowań

toczących się przed Sądem Okręgowym. Te nie różniły się od siebie pod względem podmiotowym (te same strony) oraz przedmiotowym (jednakowe żądanie powództwa), zatem należało je traktować jako jedną sprawę - kontynuowaną na skutek przekazania jej do ponownego rozpoznania przez Sąd Apelacyjny (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z 28 sierpnia 2014 r. I ACa 487/14; postanowienie Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z 20 lutego 2014 r. III AUz 4/14; analogicznie, lecz w odniesieniu, do sprawy uchylecia wyroku sądu odwoławczego przez Sąd Najwyższy: postanowienie z 6 kwietnia 2011 r. I CZ 108/10, postanowienie z 10 lutego 2011 r. I CZ 109/10). Do powyższego wniosku prowadziła też wykładnia historyczna nakazująca uznać, że ustawodawca celowo zaniechał unormowania, istniejącego w przeszłości, uprawnienia do żądania odrębnego wynagrodzenia pełnomocnika za czynności podejmowane przez niego w sprawie pierwszoinstancyjnej przekazanej do ponownego rozpoznania (porównanie nieobowiązującego § 5 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 4 czerwca 1992 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie w postępowaniu przed organami wymiaru sprawiedliwości - Dz.U. z 1992 r., nr 48, poz. 220, z późn. zm. - z treścią rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu - tj Dz.U. z 2013 r. poz. 461, dalej: rozporządzenie). Z uwagi na powyższe Sąd zmienił skarżone rozstrzygnięcie i zasądził na rzecz pozwanej 12.634 zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego oraz wydatków radcy prawnego za jedno postępowanie: pierwszoinstancyjne (7.200 zł - § 6 pkt 7 rozporządzenia, opłata skarbową 17 zł - k. 31) oraz apelacyjne (5.400 zł - § 6 pkt 7 w zw. z § 12 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia, opłata skarbową za ustanowienie substytutu 17 zł - k. 235).

Sąd zaniechał też orzekania o kosztach procesu poniesionych przez pozwaną w niniejszym postępowaniu odwoławczym. Wprawdzie nie stanowiło ono kontynuacji wcześniejszej sprawy apelacyjnej (m.in. inne treści orzeczeń sądu pierwszej instancji, które podlegały rozpoznaniu; por. postanowienie Sądu Najwyższego z 6 kwietnia 2011 r. I CZ 108/10), tym niemniej A. P., która działała przez profesjonalnego pełnomocnika (pełnomocnictwo k. 610), złożyła wniosek o zasądzenie kosztów procesu, w tym kosztów zastępstwa procesowego dopiero po zamknięciu rozprawy (k. 658), a zatem z przekroczeniem terminu prekluzyjnego oznaczonego w art. 109 § 1 k.p.c.

Na dzień zamknięcia rozprawy apelacyjnej A. S. (1) nie posiadała zdolności sądowej umożliwiającej dochodzenie roszczenia o zwrot kosztów postępowania (art. 316 § 1 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c.). Wprawdzie w prawa procesowe zmarłej mogli wejść jej następcy prawni (por. postanowienie Sądu Najwyższego z 12 stycznia 2007 r. IV CZ 99/06), tym niemniej to nie nastąpiło. Postępowanie apelacyjne toczyło się z udziałem ustanowionego kuratora spadku. Kurator ten nie reprezentował jednak spadkobierców, bowiem jego legitymacja bierna ograniczała się wyłącznie do czynności zmierzających do ochrony majątku oznaczonego w art. 922 § 1 k.c. (art. 666 § 1 k.p.c., art. 667 § 1 i § 2 k.p.c., art. 667 § 1 2 zw. z art. 935 k.p.c.; por. wyrok Sądu Najwyższego z 25 listopada 2010 r.). Kurator nie miał w rezultacie podstaw do żądania zasądzenia kosztów procesu na rzecz A. S. (1) (brak zdolności sądowej strony) lub jej sukcesorów (brak reprezentacji spadkobierców). Roszczenie powyższe nie mogłoby też być dochodzone w imieniu spadku, bowiem ten ostatni nie dysponował zdolnością sądową (por. wyrok SN z 8 sierpnia 1969 r. III CRN 220/69).

Brak było też podstawy prawnej, aby w niniejszym postępowaniu zasądzić od powoda koszty procesowe na rzecz kuratora spadku. Nakazu takiego nie przewiduje k.p.c. (art. 98 k.p.c. uprawnia jedynie strony do złożenia stosownego wniosku), ani też rozporządzenia normujące wynagrodzenie należne: adwokatom wykonującym zastępstwo procesowe (§ 2 rozporządzenia), lub kuratorom ustanowionym dla strony (kurator nie występował w imieniu lub na rzecz strony; § 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 listopada 2013 r. w sprawie określenia wysokości wynagrodzenia i zwrotu wydatków poniesionych przez kuratorów w sprawie cywilnej (Dz.U. z 2013 r. poz. 1476). Nadto choć, zgodnie z treścią art. 667 § 2 k.p.c. w zw. z art. 939 § 1 k.p.c., uczestnik miał prawo żądać m.in. zwrotu wynagrodzenia za czynności związane ze sprawowaniem zarządu nad majątkiem oznaczonym w art. 922 § 1 k.p.c., to jednak właściwym do rozstrzygnięcia w tym zakresie był sąd, który go ustanowił (sąd rejonowy; art. 178 § 2 k.r.o. w zw. z art. 179 § 1 k.r.o.; por. postanowienie Sądu Najwyższego z 8 maja 2015 r. III CZP 16/15).

Mając na uwadze powyższe Sąd Apelacyjny orzekł jak w sentencji na podstawie art. 386 § 1 k.p.c.

(...)